

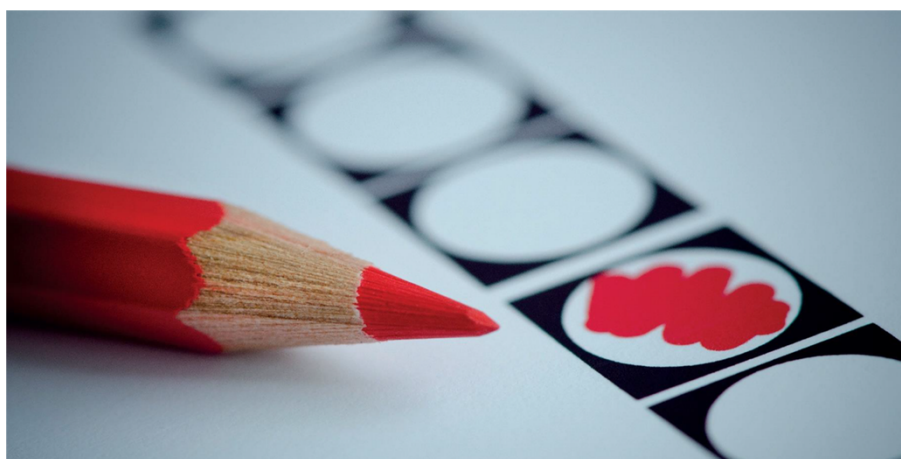
Evaluatie verkiezingen 2019 Loon op Zand

Inhoud

Inleiding.....	2
2. Evaluatie.....	3
2.1 Doel en resultaten	3
2.2 Het verloop van de verkiezingen binnen Loon op Zand	4
2.2.1 Opkomst.....	4
2.2.2 Indeling stembureaus	4
2.2.3 Toegankelijkheid stembureaus & stemproces.....	5
2.2.4 Bemensing stembureaus.....	5
2.2.5 Optellen van de stemmen	6
2.2.6 Communicatie	7
2.2.7 Bezetting team Verkiezingen.....	7
3. Financiële verantwoording	8
Bijlage 1: Enquête onder de stembureauleden	9
Bijlage 2: Evaluatie communicatie gemeenteraadsverkiezingen 21 maart 2018	10

Kaatsheuvel, 5 juli 2019

Corsanummer: 2019.19671

Inleiding

In deze notitie wordt teruggekeken op de verkiezingen die in 2019 in Loon op Zand zijn gehouden. Allereerst wordt gekeken of de verkiezingen *zorgvuldig, ordentelijk en volgens de wettelijke kaders* zijn verlopen en of dit *doelmatig en efficiënt* is gebeurd.

Daarna wordt beschreven hoe de beide dagen in Loon op Zand zijn verlopen. Als input is gebruik gemaakt van de enquêtes, die onder alle stembureauleden, na beide verkiezingen, zijn gehouden (bijlage 1) en de verbeterpunten die door het team verkiezingen zijn aangedragen. De evaluatie van de communicatie over de verkiezingen van de Gemeenteraad 2018 is bijgevoegd als bijlage 2.

De aanbevelingen zullen worden uitgewerkt en na akkoord van het hoofd Gemeentewinkel worden opgenomen in de draaiboeken. Als er een financiële component aan verbonden is, zal het voorstel via de Burgemeester worden aangeboden aan het College.

2. Evaluatie

Op 20 maart hebben de verkiezingen plaats gevonden voor Provinciale Staten en Waterschappen (PS/WS) en op 23 mei die voor het Europees Parlement (EP). Beide dagen zijn ordentelijk en in een rustige sfeer verlopen. Zoals altijd is het organiseren van de verkiezingen een omvangrijke klus. Gelukkig kan Loon op Zand rekenen op een grote schare trouwe burgers, die elke keer bereid is om zich in te zetten. Ook de diverse onderdelen van de gemeente (Burgerzaken, Facilitaire Zaken, Buitendienst) hebben met elkaar gezorgd dat de beide dagen goed zijn verlopen.

2.1 Doel en resultaten

Verkiezingen vormen de basis van onze democratische samenleving. Daarom is het van groot belang dat deze *zorgvuldig, ordentelijk en volgens de wettelijke kaders* verlopen. Voor de evaluatie hierop zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

- alle kiezers moeten tijdig in kennis worden gesteld van:
 - hun kiesgerechtigdheid voor de verkiezing;
 - de kandidatenlijsten als ook van de locaties, datum en tijdstippen van de verkiezing;
- alle stembureaus zijn om 7.30 uur operationeel;
- alle kiezers moeten op de dag van de verkiezing zonder al te veel fysieke inspanning en in een veilige omgeving hun stem kunnen uitbrengen;
- de kiezer heeft tijdens de dag van de verkiezing in en rond het stembureau geen gevoelens van onveiligheid of beïnvloeding;
- de stembureauleden zorgen er voor dat het stemproces in het stembureau niet wordt beïnvloed. De gemeente draagt er zorg voor dat de stembureauleden daartoe in staat zijn en dat de stembureaus zodanig zijn gelokaliseerd en geëquipeerd zodat de kiezer zich daar veilig voelt;
- de uitslag van de verkiezing moet tijdig en onbetwistbaar kunnen worden vastgesteld en het verkiezingsproces is volledig transparant.

De doelstelling op het gebied van *doelmatigheid en efficiëntie* van het verkiezingsproces zijn als volgt geformuleerd:

- de processen-verbaal zijn uiterlijk 4 uur na het sluiten van de stembureaus ingeleverd bij Het Klavier en worden gecontroleerd in aanwezigheid van de voorzitter;
- de processen-verbaal kunnen zonder correctie worden ingevoerd in het geautomatiseerde uitslagensysteem OSV;
- de uitslagen van de dag van de verkiezing zijn uiterlijk op de volgende werkdag (21 maart respectievelijk 24 mei) om 12.00 uur in OSV verwerkt; zodat de uitslag dmv het gemeentelijk proces-verbaal (N11) bij het hoofdstembureau (Tilburg) dan wel bij de Waterschappen kan worden ingeleverd;
- alle klachten betrekking hebbend op de verkiezing worden binnen drie weken na indiening afgehandeld;
- de evaluatierapportage is binnen drie weken na de verkiezing beschikbaar.
- Vergoedingen aan stembureauleden zijn binnen 1 week uitgekeerd.
- Dankwoord burgemeester en de evaluatie naar de stembureauleden wordt binnen 3 dagen na de verkiezingsdag uitgezet.

Conclusie:

De geformuleerde doelstellingen zijn, met uitzondering van 3 punten, behaald. Niet volledig behaald zijn:

- De afstand tot het dichtstbijzijnde stembureau is in de Gemeente vaak veel groter dan de gewenste 500 meter;
- Tijdens de verkiezing voor het EP was het Klavier minder goed bereikbaar vanwege het Pleinfestival en de opnames van een radio-uitzending.
- Tijdens de verkiezingen van de PS/WS werden de meeste processen-verbaal tussen 1.00 en 3.00 uur ingeleverd. Gezien de hoge opkomst bij PS/WS en het vervallen van stembureau "Westkant" was de opkomst in de Vossenberghoeve zo groot dat het tellen van de stemmen lang heeft geduurd. Ook in het Klavier heeft het tellen bij de PS/WS verkiezing langer geduurd dan wenselijk.

Aanbevelingen:

- Beschouw de samenloop van het Pleinfestival met de Verkiezing als een uitzondering;
- Overweeg het instellen van 2 shifts en stuur strakker op het proces van het opstellen van de processen-verbaal.

2.2 Het verloop van de Verkiezingen binnen Loon op Zand

Hierna volgt een thema-gewijze evaluatie, waarbij de conclusies worden onderbouwd en aangevuld met aanbevelingen ter verbetering

2.2.1 Opkomst

De opkomst op beide dagen was beduidend hoger dan vorige keren: voor de Provinciale Statenverkiezing 7,6%, de twee Waterschappen respectievelijk 7,2 % en 2,1 %, en voor het Europese Parlement 3,9 %. Ondanks de hogere score blijft de opkomst in Loon op Zand lager dan landelijk.

Verkiezingen	Opkomstpercentage			
	2019 LoZ	2019 NL	2015 LoZ	2015 NL
Provinciale Staten	51,4%	56,2%	43,8%	47,8%
Waterschap Brabantse Delta	47,2%	46,3 %	40,2%	37,8%
De Dommel	55,3%	46,7 %	53,2%	38,81%
Europees parlement	36,1 %	41,8 %	32,2%	37,3%

2.2.2 Indeling stembureaus

Op 20 maart waren 11 stembureaus¹ operationeel, op 23 mei waren dat de gebruikelijke 12. Het uitgangspunt bij het aantal stemlocaties is dat de dichtstbijzijnde stemlocatie op een acceptabele loopafstand van de woning van een kiezer is gelegen en dat de stemdistricten ongeveer 1000 kiesgerechtigden bevatten. Loon op Zand is met 12 stembureaus niet ruim bedeeeld. Aanbeveling is dan ook om te kijken of het aantal stembureaus uitgebreid kan worden, waarbij de huidige locaties gehandhaafd blijven (ivm de herkenbaarheid)

Opvallend:

- Het 'Klavier' was tijdens de Provinciale Staten/Waterschapverkiezing wederom goed bezocht; hier stemden meer mensen dan opgeroepen.
- De verkiezingen voor het Europese Parlement viel samen met het Pleinfestival en de opnames voor een radioprogramma.
- De Vossenbergh was op 20 maart het drukste stembureau van de Gemeente Loon op Zand.
- Op 23 mei is om bovenstaande reden een dubbel stembureau ingericht.

Beide verkiezingsdagen:

- In het algemeen is er tevredenheid over de locaties van de stembureaus. Op facilitair niveau zijn vele kleine verbeteringen mogelijk (zoals bijvoorbeeld inrichting van de bureaus, temperatuur, meer of juist minder tafels en stoelen)

Aanbeveling:

- Onderzoek de mogelijkheid van een mogelijke uitbreiding en betere spreiding van de stembureaus.

¹ Westkant + Vossenbergh samengevoegd i.v.m. niet beschikbaar zijn van Westkant.

2.2.3 Toegankelijkheid stembureaus & stemproces

Er zijn verbeteringen doorgevoerd die de toegankelijkheid van de bureaus en het stemproces hebben verhoogd. Zo zijn er bij alle stembureaus invalide parkeerplaatsen ingericht. Aan de voorzitters is gevraagd om indien nodig ondersteuning te bieden aan minder-invaliden stemmers. Omdat er bij de verkiezing van het EP ook het zgn. "Pleinfestival" werd gehouden en er een radio-uitzending in de hal stond geprogrammeerd is het stembureau in het Klavier verplaatst van de begane grond naar de raadszaal. I.v.m. lastige bereikbaarheid hebben alle houders van een gehandicapten-parkeerkaart in de gemeente Loon op Zand een brief ontvangen, waarin zij op de alternatieve stembureaus zijn gewezen. Ondanks de extra genomen maatregelen in routing, aanduidingsborden en extra bodes zijn er opmerkingen binnen gekomen van kiezers over de slechte bereikbaarheid; met name in de ochtend tijdens de opbouw van de kermis moesten burgers via een andere route dan gebruikelijk het Anton Pieckplein bereiken. Daarentegen waren er ook opmerkingen van burgers die het waardeerde om de raadszaal een keer te kunnen bekijken. Mocht het Pleinfestival en de verkiezingen nogmaals samenvallen op eenzelfde dag (en die kans is niet heel groot) dan is het toch raadzaam om een stembureau in het Klavier te behouden omdat dit voor veel kiezers een vanzelfsprekende locatie is. Met de organisatie van het Pleinfestival zullen dan nog strakkere afspraken gemaakt moeten worden om te zorgen dat het Klavier optimaal toegankelijk blijft. Behalve deze bovenstaande situatie zijn er in de enquête gehouden onder stembureauleden geen verdere meldingen gemaakt t.a.v. een geringe toegankelijkheid. Ook van stemmers zijn er - behalve van één burger t.a.v. Het Klavier op 23 mei- geen klachten ontvangen.

Aanbevelingen:

- Beschouw de samenloop van het Pleinfestival met de Verkiezing als een uitzondering.

2.2.4 Bemensing stembureaus

Bezetting stembureaus

Voor de bemensing van de stembureaus zijn per verkiezingsdag ruim 100 burgers ingezet, circa 10 ambtenaren waren werkzaam op een stembureau.

Elk stembureau had regulier 4 leden, ieder met zijn of haar eigen taak. Na 21.00 uur meldden zich bij elk stembureau twee (of meer) tellers, om te helpen bij het tellen.

Tot op het laatste moment kwamen er afzeggingen binnen en zoals altijd kostte het veel tijd en moeite om de bezetting rond te krijgen. Een oproep op Facebook heeft de nodige nieuwe aanwas aan stembureauleden en tellers opgeleverd. Wat betreft de samenstelling van de stembureaus kan geconstateerd worden dat de leeftijdsopbouw niet representatief is. Voor de rol van de voorzitter is dit een risico, omdat ervaring moet worden opgebouwd door het te doen. Doordat er niet gewerkt wordt met plaatsvervangende voorzitters is er een afbreukrisico en wordt de mogelijkheid voor andere leden gemist om ervaring op te doen in de rol van voorzitter. Het inzetten van ambtenaren als voorzitters is heel goed bevallen; de communicatielijnen zijn kort en wijzigingen in het proces worden door hen effectief opgepakt.

De ervaring leerde tevens dat het niet efficiënt is dat het College de stembureau leden benoemt. Het team Verkiezingen constateerde ook onduidelijkheid in en vermenging van rollen in het geval stembureauleden ook lid zijn van het College.

Conclusie

- De hele verkiezingsdag met één team mensen werken, is te vermoeiend. Uit de enquête onder de stembureauleden werd dit door de respondenten ook benoemd. Mensen raken vermoeid door de extreem lange dag, wat slecht is voor de gezondheid maar ook effect heeft op de alertheid en de kwaliteit van het proces-verbaal.

Aanbeveling

- Splits de bezetting tijdens de verkiezingsdag op in twee shifts en onderzoek de mogelijkheid van inzet van meer ambtenaren.
- Overweeg diverse aanstellingen voor de verschillende stembureauleden (naast voorzitters en leden ook plaatsvervangend voorzitters). Pas de vergoeding aan op de verantwoordelijkheden.
- Neem het aanstellen van ambtenaren als voorzitter hierbij in overweging.
- Stel geen Collegeleden aan in een actieve rol in het stembureau; houdt de rollen en bevoegdheden zuiver
- Regel in mandaatbesluit dat hoofd Gemeentewinkel bevoegd is om de leden van de stembureaus in diverse rollen te benoemen, zodat dit niet meer door het college hoeft te worden goedgekeurd.

Deskundigheid stembureauleden

Alle stembureauleden volgden vooraf aan de Provinciale Staten/Waterschapsverkiezing een e-learning module. Deze kwam in de plaats van de gebruikelijke voorlichtingsbijeenkomst. Een tweetal aspirant-leden die de e-learning niet voldoende scoorden, zijn niet ingezet bij de verkiezingen.

Voor de verkiezing van het EP is gebruik gemaakt van een deel van de functionaliteit van de StembureauApp van Procura. Deze is op 15 mei toegelicht op een bijeenkomst voor de voorzitters. Deze bijeenkomst voorzag in een behoefte en is goed gewaardeerd.

Conclusie:

- Het volgen van de e-learning aangevuld met een bijeenkomst voor voorzitters is goed bevallen

Aanbeveling

- E-learning aangevuld met een bijeenkomst voor voorzitters opnemen in het draaiboek

2.2.5 Optellen van de stemmen

Bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten/Waterschappen was de opkomst 7,6 procent hoger dan de vorige keer. Samen met het feit dat het een dubbele verkiezing betrof, heeft het er voor gezorgd dat sommige bureaus erg laat waren met het inleveren van het proces-verbaal. In het Klavier werden alle processen-verbaal gecontroleerd in aanwezigheid van de voorzitters en vervolgens ingevoerd in de software van de Kiesraad (OSV). Aangezien de laatste voorzitter om 3.30 uur binnenkwam, is besloten om na acceptatie van het proces-verbaal, te stoppen met invoer in OSV en daar de volgende dag verder mee te gaan.

Het gevolg was dat Loon op Zand geen voorlopige uitslag kon presenteren, hetgeen de nodige reuring en publiciteit heeft veroorzaakt.

Inzet is dan ook om een volgende keer er voor te zorgen dat er op tijd een voorlopige uitslag gepresenteerd kan worden.

De gemeente heeft de dag er na op tijd de processen-verbaal ingeleverd bij het Centraal Stembureau in Tilburg en bij de 2 Waterschappen.

Geleerd van de ervaring van de Provinciale Staten waren er bij de Europese Parlementsverkiezing twee stembureaus in de Vossenbergh en zijn er meer tellers ingezet. Alle processen-verbaal waren rond 0.30 uur binnen en om 1.30 uur waren alle processen verbaal ingevoerd in OSV. Het proces-verbaal is ruim op tijd ingeleverd in Tilburg.

Conform wetgeving zijn van alle verkiezingen de processen-verbaal van alle stembureaus en van de gemeente als totaal via de website van de Gemeente toegankelijk gemaakt. Ook was het mogelijk om de processen-verbaal in het Klavier in te zien.

Conclusie:

- De hele dag met dezelfde bezetting is te lang en bevordert niet de nauwkeurigheid en snelheid van het tellen.

Aanbevelingen:

- Dit onderstreept nogmaals de wenselijkheid van het instellen van 2 shifts .
- Stuur strakker op het proces van het opstellen van de processen verbaal.

2.2.6 Communicatie

De communicatie is over het algemeen goed verlopen:

1. Op de gebruikelijke plaatsen (11 stuks) in de gemeenten zijn de houten informatieborden geplaatst. Alle partijen konden zelf hun posters plakken. De borden zijn blijven staan tot na de Europese Verkiezing. Bij meerdere andere gemeenten wordt gebruik gemaakt van mobiele billboards, zo genoemde "Trotters". De partijen leveren dan de posters aan bij het team verkiezingen en worden tegelijk "aangebracht". Dit resulteert in een mooiere presentatie en voorkomt het over elkaar plakken. Hierin zal een afweging gemaakt moeten worden tussen kostenplaatje en de (visuele) opbrengst.

2. Communicatie is laat betrokken geraakt bij de Verkiezingen van Provinciale Staten/Waterschappen, waardoor informatie later dan gebruikelijk op de website geplaatst is. De toolbox van de Waterschappen is door het team niet gezien waardoor kansen om de opkomst te bevorderen niet benut zijn.

3. In de Duinkoerier zijn regelmatig stukjes geplaatst met op dat moment actuele onderwerpen rondom de verkiezingen.

Tijdens de verkiezing voor het EP is een van de medewerkers van communicatie bij het verkiezingsteam gaan zitten, zodat er een korte lijn ontstond in geval van persvragen e.d.

Er is bij Omroep Brabant en het Brabants Dagblad aandacht besteed aan het feit dat er geen voorlopige uitslag bekend was voor Loon op Zand voor de Provinciale Staten/Waterschap verkiezing.

Begin mei heeft een artikel in Brabants Dagblad gestaan waarvan de teneur was dat Loon op Zand klaar is voor de volgende verkiezing en ook bij hoge opkomst van de EP zich niet zal laten verrassen.

Bij de Europese Verkiezingen was bepaald dat de uitslag pas zondagavond 26 mei om 23.00 uur bekend gemaakt mocht worden, om beïnvloeding van de stemgang in andere lidstaten te voorkomen.

Conclusie

- Er is op gebied van communicatie teveel ad-hoc gewerkt i.p.v. gestructureerd en planmatig. Er is daardoor een aantal instrumenten niet (optimaal) ingezet. Gelet op de relatief lage opkomst in Loon op Zand verdient het aanbeveling om communicatie eerder in het proces te betrekken.

Aanbeveling

- Stel voor elke verkiezing een projectteam samen. Vul dit team met collega's van burgerzaken, facilitair, communicatie en VTV (Vergunningverlening, Toezicht en Veiligheid)
- Stel een budget ter beschikking voor promotie en opkomstbevordering en geef aan het team Verkiezingen het mandaat om in samenwerking met Communicatie een voorstel te maken aan welke middelen dit besteed wordt. Dit voorstel wordt aan de Burgemeester voorgelegd.

2.2.7 Bezetting team Verkiezingen

Vanwege de grote hoeveelheid werk en benodigde specifieke kennis is er voor beide verkiezingsdagen gekozen om extra capaciteit in te huren.

In tegenstelling tot andere jaren zijn de collega's van team Verkiezingen beloond op basis van gewerkte uren waarbij een toeslag is uitbetaald buiten het dagvenster.

Op 20 maart was ook voor het team Verkiezingen geconstateerd dat de hele dag aanwezig zijn, te vermoeiend is en kans op fouten zou kunnen vergroten. Voor de verkiezing van het EP was er daarom gekozen voor het werken met een rooster. Dit is goed bevallen.

Aanbeveling

- Vergroot kennis en kunde van de eigen medewerkers, en vergroot gedurende een half jaar de aanstelling van de projectleider, zodat er geen externe inhuur meer hoeft plaats te vinden.
- Organiseer gezamenlijke activiteiten "verkiezingen doen we samen" en maak de organisatie van de dag zelf, minder kwetsbaar.

3. Financiële verantwoording

In de begroting voor 2019 waren slechts de kosten van 1 verkiezingsdag opgenomen. Ook in de noodzakelijk inhuur was slechts beperkt voorzien. In de BERAP zijn de werkelijk kosten opgenomen. De totale kosten van de verkiezingen 2019 zijn nog niet volledig geboekt. De verwachting is dat de kosten binnen de bijgestelde begroting zullen blijven

Conclusie

- De begroting voor de verkiezingen 2019 was gebaseerd op één verkiezing, terwijl er sprake was van drie verkiezingen. Bovendien was de begroting niet gebaseerd op reële actuele kosten.

Aanbeveling

- Stel op basis van de nacalculatie een nieuwe gedifferentieerde begroting per verkiezing op en neem deze op in nieuwe kadernota 2020 met jaarschrijven.

Jolanda van Loon
Wim Groen

Bijlage 1: Enquête onder de stembureauleden

Er zijn 94 enquêtes verstuurd aan alle stembureauleden. Er is geen onderscheid gemaakt tussen voorzitters, stembureauleden en tellers. Er zijn 36 enquêtes ingevuld retour gestuurd.

Het algemene beeld is dat men tevreden tot zeer tevreden is over de voorbereiding, de communicatie, het verloop van de verkiezingsdag, de locaties van de stembureaus en de geboden faciliteiten.

Hieronder een opsomming van bijzondere opmerkingen:

- Verkiezingsapp functioneerde niet naar behoren. Een aantal voorzitters kreeg deze niet aan de praat, of heeft geen bericht ontvangen. In de loop van de dag liep de Stembureauapp vast, na een reset was deze weer up and running. Veel voorzitters hadden er geen vertrouwen meer in en hebben de tussenstanden op een andere manier doorgegeven.
- De verkiezingsdag is een hele lange dag. De voorzitters zijn al vanaf 600 uur 's ochtends in touw en sluiten de dag pas 's nachts rond 3 uur af. Zeker bij dubbele verkiezing slaat de vermoeidheid toe. Dit is op te lossen door te gaan werken met 2 shifts. Een voorstel zal worden aangeboden aan het College.
- Een aantal locaties waren niet volledig en/of goed ingericht.
- Er zijn wat opmerkingen gemaakt over de taakverdeling; het verdient aanbeveling deze vooraf vast te leggen bij het benoemen van de stembureauleden (voorzitters, plaatsvervangend voorzitters, stembureauleden en tellers. En vervolgens de voorzitters te instrueren dat het prettig is om geregeld te laten wisselen van werkzaamheden.
- De catering is op een enkeling na, zeer goed tot prima gewaardeerd. Bij het EP was het bij één stembureau misgegaan. Na het constateren van deze omissie is er alsnog een warme maaltijd bezorgd.

Bijlage 2:

Evaluatie communicatie gemeenteraadsverkiezingen 21 maart 2018

Colette van den Elshout – 30 maart 2018

Voor deze evaluatie is gebruik gemaakt van de input van de hoofd burgerzaken, griffie en Cluster Communicatie. De evaluatie van de communicatie loopt vooruit op een totaalevaluatie van de verkiezingen. De evaluatie start met een samenvatting van alle tips en verbeterpunten. Na een algemene evaluatie over zaken als planning en organisatie, volgt een evaluatie van de twee primaire communicatiedoelen: opkomst bevorderen en informeren. Tot slot wordt ieder middel geëvalueerd.

Alle tips en verbeterpunten op een rij

- Op basis van eigen inzichten: opkomst verhogen lijkt vooral een lange termijn investering in reputatie en in relatie tussen burger en gemeente en gemeenteraad. Een investering die je om andere redenen doet dan alleen opkomstbevordering, maar die zich op termijn wel kan uitbetalen. Opvallende, ludieke acties kunnen deze investering versterken. Een mogelijk effectieve korte termijn actie is de inzet van ongebruikelijke stembureaus, waar iets te beleven valt. Het zorgt voor publiciteit en stemmen wordt een 'uitje'. Bijvoorbeeld:
 - Efteling in combi met korting op toegang
 - Brandweerauto
 - pop-up stembureaus in winkelcentra (met acties van lokale winkeliers)
- Investeer in kennisopbouw over opkomstbevordering in zijn algemeen én in de Gemeente Loon op Zand. Dan is bovenstaande niet meer afhankelijk van eigen inzichten.
- Op tijd beginnen (strategie minimaal een half jaar van tevoren, liefst nog eerder, uitvoering minimaal drie maanden)
- Vaste werkgroep met vaste vergaderstructuur, draaiboek en begroting vooraf
- Ontwikkeling communicatieve vaardigheden voor raadsleden (bestuurscommunicatie)
- Verbetering positie Communicatie in de organisatie: communicatief bewustzijn
- 1 werkgroep met de politieke partijen met heldere taken, lijnen en werkafspraken
- Naast de communicatieadviseur Verkiezingen een collega laten meedraaien voor online.
- De meeste interesse van bezoekers van de website is gericht op hulp bij keuze voor het stemmen. De inrichting van de online kanalen kan hierop focussen.
- Verkiezingskrant nog persoonlijker insteken: bijvoorbeeld inwoners in interactie met politici in plaats van advertenties.
- StemWijzer kwalitatief verbeteren samen met Prodemos of een eigen stemhulp ontwikkelen met meer ruimte voor nuance.
- Doorontwikkeling Facebook als kanaal voor interactie, afhankelijk van communicatievisie
- Een gespreksleider inhuren voor de debatavonden voorkomt risico's op een 'slechte' avond.
- Reclamedoeken in plaats van Verkiezingsborden.
- Een eigen brief of ander passend middel voor 18-jarigen (in plaats van brief Ministerie)

Algemeen

Tijd

De betrokken communicatieadviseur heeft 162 uur besteed. Hiernaast hebben andere medewerkers van het Cluster Communicatie tijd besteed aan de Verkiezingen, o.a. voor de website, Facebook en Duinkoerier.

Geld

Hieronder een overzicht van de uitgaven op het gebied van Communicatie:

Middel	Kosten exclusief BTW
StemWijzer	€ 9.750
Logo	€ 200
Posters debatavonden	€ 566
Verkiezingskrant	€ 2.695
Stoepkrijt	€ 4.000

De kosten voor de debatavonden en uitslagenavond zijn bekend bij Burgerzaken. Het was beter geweest als er vooraf een begroting was gemaakt met een afgewogen communicatiebudget.

Planning

De keuzes voor de inzet van middelen zijn vier maanden voor de verkiezingen gemaakt. De uitvoering startte twee maanden voor de verkiezingen. Beide startdata zijn te laat. Hoe eerder je start met de strategie, hoe meer ruimte er is voor vernieuwende middelen en bijzondere acties.

Ook de uitvoering van de Communicatie moet eerder starten voor een soepel verloop. Dat was nu niet het geval, waardoor de uitvoering een continue gevecht was tegen de klok. Ruimte voor creativiteit was er nauwelijks en het risico op kwaliteitsverlies of fouten was groot. Hierdoor was de invulling doorgaans goed en netjes, maar slechts af en toe meer dan dat. Terwijl de toegevoegde waarde vaak zit in die kers op de taart.

Samenwerking

De belangrijkste samenwerkingspartners waren:

- Team Verkiezingen bij Burgerzaken
- De griffie
- De partijen
- Cluster Communicatie

De samenwerking met Team Verkiezingen verliep prettig en constructief, zeker gezien de enorme druk op het Team Verkiezingen. Verbeteringen zijn mogelijk in de structuur en kennis over elkaars rol en werk. Communicatie was niet direct in beeld bij incidenten die de reputatie van de gemeente raken en het vertrouwen van de burger. Dit kan lastig zijn bij het managen van het reputatierisico. Waarschijnlijk is dit illustratief voor de positie van communicatie in de organisatie. Hoe beter het communicatief bewustzijn is, hoe beter Communicatie kan functioneren in crisissituaties of als de druk hoog is. Aan de andere kant was voor de communicatieadviseur niet altijd duidelijk wat er allemaal moet gebeuren om de verkiezingen in goede banen te leiden. Dit werd versterkt door een 'losse' overlegstructuur en de enorme werkdruk bij Team Verkiezingen.

Dit kan verbeteren met een heldere samenwerkingsstructuur: een vaste werkgroep met Team Verkiezingen, griffie en communicatie met regulier overleg, heldere rollen en taken, een vaste agenda en een gezamenlijke actielijst. Tot slot een tip: sluit als communicatieadviseur aan bij de training voor de leden van het stembureau: dit levert veel nuttige kennis op.

De samenwerking met de griffie kreeg vooral gestalte bij de samenwerking met de partijen. Griffie en communicatie versterkten elkaar en de griffie deelde kennis over de partijen. Zo kon de interim communicatieadviseur zonder relatie met raadsleden toch goed beslagen ten ijs kon komen.

De samenwerking met de partijen kreeg vorm in een werkgroep met afgevaardigden van de partijen. De werkgroep was in het leven geroepen voor de debatavonden, maar ook andere onderwerpen kwamen langs. Los van de werkgroep werden de fractievoorzitters gemaild over stellingen voor stoepkrijt en de verkiezingskrant. De reacties waren steeds snel en goed. Een volgende keer is het duidelijker voor iedereen als er een werkgroep is, die aanspreekpunt is voor alle issues.

De collega's van het Cluster Communicatie werkten mee aan o.a. webteksten en social media. De urgentie werd gevoeld en de tijd werd vrij gemaakt als dat nodig was. De overdracht kostte relatief veel tijd. Achteraf was het handiger 1 persoon structureel mee te laten lopen, die zelfstandig alle o zaken kan oppakken.

Resultaat op doel: opkomst bevorderen

De opkomst voor de Gemeenteraadsverkiezingen was 52%. Dat is iets onder het landelijk gemiddelde van 55%. Het is hoger dan vier jaar geleden. Toen was de opkomst 48% ten opzichte van een landelijk gemiddeld van 54%. Hier zijn allerlei verklaringen voor mogelijk, maar er zijn geen cijfers, analyses of onderzoeken beschikbaar voor een steekhoudende verklaring.

Voor zover bekend waren er geen factoren die de opkomst ondermijnden, zoals slecht weer of te weinig stembureaus. Mogelijk komt het succes door de inzet van de communicatie. Dit is echter gissen.

Vermoedelijk is de opkomst groter naarmate de reputatie van de gemeente beter is en/of inwoners meer betrokken zijn bij belangrijke issues van de gemeenteraad. Vlak ook het effect van lokale cultuur en demografie niet uit.

Een verkiezingscampagne om mensen naar de stembus te trekken is zeker niet zonloos. Naast stimuleren van de opkomst, kan het bijdragen aan bekendheid en inzicht in het werk van de gemeenteraad. In dit kader hadden we o.a. de 'stoepkrijtactie', diverse posts op Facebook en een brief van de burgemeester aan alle 18-jarigen. Andere ideeën die tijdens de voorbereidingen langs kwamen maar (door tijdgebrek) nooit zijn overwogen:

- Opvallende stemlocaties waar iets te beleven valt. Denk aan pop-up stembureaus in winkelcentra (in combi met een actie van lokale winkeliers), een brandweerauto of De Efteling (in combi met korting op een toegangskaartje). Dit kan voor (landelijke) publiciteit zorgen en stemmen wordt ineens een 'uitje'
- Gespot bij andere gemeente: Escaperoom in het gemeentehuis
- Gespot bij een andere gemeente: Een app om te chatten met kandidaten of lijsttrekkers

Ook deelname aan de StemWijzer kan een positief effect hebben op de opkomst. Het is een laagdrempelige manier om mensen te helpen met hun keuze, die zonder die hulp niet naar de stembus zouden gaan. De StemWijzer in Loon op Zand werd minder geraadpleegd dan gemiddeld. Dit is in lijn met de lagere opkomst dan gemiddeld.

Daarnaast kan de communicatie van partijen bijdragen aan een hogere opkomst. Buiten de debatavonden heeft Communicatie hier geen enkele rol in gespeeld. Reguliere inzet op bestuurscommunicatie in samenwerking met de rol van de griffie kan hier een wezenlijke bijdrage aan leveren. Zo viel tijdens een van de debatavonden op dat de lijsttrekkers niet altijd goed luisterden naar vragen of opmerkingen uit het publiek. Misschien was het een momentopname. Dat neemt niet weg dat de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden van raadsleden de politiek dichter bij de burger kan brengen.

Opvallend is het gebrek aan inzicht in de factoren die bijdragen aan de opkomst in Loon op Zand. Het is de moeite waard hier meer inzicht in te krijgen. Onder andere door literatuurstudie of door structureel onderzoek onder inwoners. Ook werkbezoeken aan gemeenten die het door de jaren heen steeds beter doen, zijn zinvol. Of denk aan een lezing van een deskundige, zoals universitair docent Julien van Ostaijen van Tilburg University.

Resultaat op doel: informeren

Bij de lancering van de campagnes van de partijen (toen de verkiezingsborden werden geplaatst) werd de website gelanceerd met een eigen url: loonopzand.nl/verkiezingen. Deze bevatte alle informatie over de verkiezingen. Ook Facebook werd ingezet met steeds links naar de website. De website heeft in totaal ruim 7.000 unieke bezoekers gehad. Dat is erg hoog. Bezoekers waren vooral geïnteresseerd in de StemWijzer en in de pagina over de politieke partijen. Deze pagina's en de pagina's met praktische informatie en veel gestelde vragen werden relatief lang bezocht. Dit duidt erop dat deze pagina's relevant waren. De behoefte aan praktische informatie is echter kleiner dan gedacht. De inrichting van de online kanalen kan je beter richten op informatie die helpt bij het bepalen van je stem. Als de praktische informatie goed vindbaar is, is dat voldoende.

Evaluatie per middel

Logo

Er is een eigen logo ontwikkeld. Later bleek er ook een logo beschikbaar te zijn van de VNG. Dit is echter nooit bij de Communicatie terecht gekomen. Het eigen logo was aantrekkelijker en herkenbaarder, omdat het in lijn was met de huisstijl. Door de tijdsdruk is het niet overal ingezet. Zo ontbrak het in de stembureaus en op de uitslagenavond.

Stoepkrijt

Nieuw deze keer was de inzet van stoepkrijt: op 20 plekken in de gemeente werden vijf verschillende stellingen uit de StemWijzer op de stoep geplaatst. Zo ligt de politiek letterlijk op straat. De kosten waren relatief hoog, omdat voor iedere stelling een aparte mal was gemaakt. Dankzij onderhandelingen werd dit beperkt.

Er was vooraf discussie over mogelijke reacties van het publiek op gevoelige stellingen. Deze zijn uitgebleven. Wel zijn sommige stellingen letterlijk voor de deur van de stembureaus geplaatst (in plaats van in de buurt van), zodat ze in een enkel geval uit onwetendheid werden weggeschrobd.

Door de tijdsdruk werden de stellingen later geplaatst dan technisch mogelijk. Ook de benodigde vergunning werd te laat gepubliceerd. Dit verdient geen schoonheidsprijs.

Verkiezingsborden

Communicatie heeft zich niet bemoeid met de Verkiezingsborden. Ze waren goed zichtbaar in de gemeente en hebben alleen al daarom toegevoegde waarde. Een idee voor een volgende keer is gebruik te maken van reclamadoeken. Dit oogt eigentijdser en professioneler.

Verkiezingskrant

De Verkiezingskrant verscheen een week voor de verkiezingen bij de Duinkoerier. Hierin kregen de partijen ruim baan om zich te presenteren. De totstandkoming verliep soepel. De partijen kregen een briefing met vragen die ze moesten beantwoorden en informatie over alles wat ze moesten aanleveren. Het was kort dag, maar alles werd op tijd aangeleverd en was meestal direct goed bruikbaar. Om de artikelen dichterbij de inwoner te brengen, is de lijsttrekkers gevraagd een foto van zichzelf aan te leveren op een plek die voor hen bijzonder is, uiteraard met een toelichting. Hier werd enthousiast gehoor aan gegeven. Het maakte de artikelen leuker om te lezen en het onderscheid tussen de partijen werd beter voelbaar. Een volgende keer kan je hier nog verder in gaan. Bijvoorbeeld door inwoners aan het woord te laten, in interactie met politici. Dit kan in plaats van de advertenties die veel ruimte in beslag nemen en voor de lezer weinig toevoegen. De Verkiezingskrant is helaas te donker gedrukt. Overwogen moet worden hier nog een financiële tegemoetkoming voor te vragen van de drukker.

Website

Op loonopzand.nl/verkiezingen brachten we alle informatie over de verkiezingen samen. Ondanks een zoektocht naar de juiste vorm en structuur, waren we niet 100% tevreden. Een volgende keer is het goed de website meer gebruikersgericht in te vullen: informatie over de partijen en stemwijzer prominenter in beeld. Deze pagina's trokken immers de meeste bezoekers. Mogelijk kan je deze informatie uitbreiden met profielen van de kandidaten, een samenvatting van de verkiezingsprogramma's of een chatbox met de lijsttrekkers. De inrichting hangt samen met de keuze voor een stemhulp (zie hieronder)

StemWijzer

De pagina over de StemWijzer is minder dan gemiddeld, maar toch enorm goed bezocht. Tegelijkertijd weerklonk de kritiek op de kwaliteit. Bij sommige stellingen kwam de toelichting van twee partijen overeen, maar stond bij de ene partij een Ja en bij de andere een Nee. Ook kwam de kritiek dat er steeds een andere partij uitkwam. Dit draagt niet bij aan het vertrouwen. Als je de StemWijzer ziet als middel dat ook de democratie kwalitatief bevordert (de partijen in de raad vertegenwoordigen zo goed mogelijk de stem van de inwoners), zou je moeten inzetten op een andere vorm. Een die meer ruimte geeft voor nuance. Zeker in een speelveld waarin de standpunten van partijen dicht bij elkaar liggen. Wellicht kan je een eigen stemhulp ontwikkelen of vroeg met ProDemos in gesprek. Alleen als dit echt niets oplevert, is het beter in te zetten op de KiesWijzer van het Brabants Dagblad. Deze heeft dezelfde bezwaren als de StemWijzer, wordt ook ontwikkeld door Prodemos, maar is gratis. Het verschil tussen beide stemhulpen is dat de StemWijzer wordt ontwikkeld op basis van de partijprogramma's en de KiesWijzer op basis van enquêtes onder krantenlezers en input van journalisten.

Social Media

Het belangrijkste social media kanaal was Facebook. Het is vooral ingezet als middel om boodschappen te zenden. Dit werkte prima. Interactie, waar het kanaal juist geschikt voor is, kwam veel minder op gang, ook niet toen we dit probeerden. Dit komt ook door de manier waarop het kanaal nu wordt ingezet en gebruikt door volgers. Dit vraagt om doorontwikkeling van het kanaal, afhankelijk van de ambities en communicatievisie. Het meest gedeelde bericht was het bericht met de uitslagen.

Brief 18-jarigen

Alle 18-jarigen ontvingen een brief van de burgemeester. Er werd gebruikt gemaakt van een voorbeeldbrief van het Ministerie. Dit kostte meer tijd dan gedacht, want het was een erg formele brief en afstandelijke brief en hij bevatte ook nog eens een cruciale inhoudelijke fout. Inzetten op een geheel eigen brief, of iets heel anders, was waarschijnlijk effectiever geweest. Daarvoor ontbrak nu de tijd.

Pers

In de weken voorafgaand aan de Verkiezingen verschenen er informatieve berichten in de Duinkoerier. Pers kwam pas in beeld tijdens de debatavonden en op de Uitslagenavond en de dagen erna. Het Brabants Dagblad was erg onder de indruk van de presentatie op de Uitslagenavond.

Debatavonden

De eerste debatavond in Kaatsheuvel werd georganiseerd door het KBO, de tweede door de partijen, ondersteund door de griffie en Communicatie. Bij beide avonden was de opkomst goed. De opzet verschilde en dat gaf ook twee totaal verschillende avonden. De tweede avond was levendiger en spannender. Dat kwam door de kwaliteit van de stellingen, de 1-op-1 debatten en de interactie met het publiek. De gespreksleider was op beide avonden de voorzitter van de Omroep Langstraat. Hij deed dit vrijwillig. Zijn stijl was rustig en bescheiden, waardoor alle aandacht naar de lijsttrekkers of het publiek ging. Soms ontbrak de regie. In Kaatsheuvel leidde dat tot onvrede bij de partijen, in Loon op Zand tot enorme uitloop. Overigens vond het publiek dat niet erg. Zelf een gespreksleider inhuren is uiteraard duurder, maar voorkomt dergelijke risico's.

De debatavonden werden aangekondigd met een poster, die de partijen zelf vol enthousiasme overal ophingen.

Uitslagenavond

De Uitslagenavond verliep prima. De presentatie uit het systeem werkte uitstekend, de opzet in de Theaterzaal met een sobere inrichting, een eenvoudig hapje en een gordijn om de ruimte kleiner te maken, zorgde precies voor de goede sfeer.